

TÖLGYESI BEATRIX

## LEXIKAI RUSSZICIZMUSOK A LITVÁN INTERNETES FÓRUMOK NYELVÉBEN

### Lexical Russianisms in the Language of Lithuanian Internet Forums

The aim of the research is to examine Russianisms of Lithuanian language in a corpus collected from posts of Internet forums, by means of gathering and analysing them.

In the course of the analysis of lexical Russianisms I examined phonological, morphological and semantic changes, which took place during the adaptation of Russianisms in Lithuanian language, as well as the distribution of Russianisms by word classes, the proportion of Russianisms derived from Russian literary language, slang and spoken language.

I have found about 270 lexical units, which – apart from a few exceptions – do not figure in any dictionary, nearly 50% of them not even in the Database of Lithuanian Slang, collected by Vilnius University. It reinforces the presupposition, that Internet forums, just like spoken language, contain a huge quantity of Russianisms. Most of them are related to everyday life, a lot of them denote objects of everyday use. We can also find a significant amount of swear words. Russianisms in Lithuanian language characterise “low” or informal style.

Kulcsszavak: litván nyelv, russzicizmusok, internetes fórumok, szókincsréteg, szleng,  
Keywords: Lithuanian language, Russianisms, internet forums, vocabulary, slang

### 1. Bevezetés

Jelen munka célja a litván nyelvben található lexikai russzicizmusok vizsgálata internetes fórumok hozzászólásaiból összeállított korpuszban, a russzicizmusok összegyűjtése és elemzése útján.

A litván beszélt nyelvben jelentős mennyiségű russzicizmust használnak, ami a litván és az orosz nyelv hosszú egymás mellett élésével magyarázható. Nyelvészeti vizsgálatokkal tudomásom szerint még nem foglalkoztak mélyrehatóan. A litván nyelvű művelés ezeket az elemeket „barbarizmusoknak”, vagyis kerülendőnek tartja, a szerkesztők kigyomlálják őket az írott szövegekből. A szótárakban nagyrészt szintén nincsenek rögzítve. Azonban az internetes fórumok nyelve, amely, mint köztudott, nem normalizált, és sok szempontból közel áll a beszélt nyelvhez, ezért megfelelő a russzicizmusok vizsgálatához. Ráadásul a fórumok elemzése jóval több adatközlő adatainak vizsgálatát teszi lehetővé, mint a hagyományos szóbeli (diktafonos) adatgyűjtés.

### 2. Egy kis litván nyelvtörténet

A balti nyelvek, mint ismeretes, eredetüket tekintve a szláv nyelvekhez állnak a legközelebb. Ennek köszönhető, hogy a balti és a szláv alapszókincs jelentős része közös, ezért időnként problémát okozhat a szláv jövevényszavak elhatárolása a közös balti-szláv eredetű szavaktól.

A balti nyelvek történetük során is a szláv nyelvcsaláddal álltak a legszorosabb kapcsolatban. Ennek az eredménye, hogy a balti nyelvekben megtalálható számos jövevényszó

(szláv, német, balti finn stb.) közül a szláv eredetű szavak képezik a legnagyobb csoportot. A litván nyelvre a szláv nyelvek közül elsősorban a fehérorosz, a lengyel és az orosz hatott.

A litván és fehérorosz nyelvű lakosság állandó érintkezésben volt az évszázadok folyamán, elsősorban a litván nyelvterület keleti részén, ennek köszönhetően a fehérorosz nyelv hatása óriási volt a litvánra.

A lengyel nyelv befolyása elsősorban a lengyel közvetítéssel felvett kereszténység, a közös lengyel–litván állam és az ebben az államalakulatban uralkodó lengyel kultúrfölény miatt volt jelentős.

A két világháború között Litvánia független állam volt, a litván nyelv, amely az állam hivatalos nyelve lett, óriási fejlődésen ment keresztül. Befejeződött a köznyelv kodifikációja, rengeteg új terminus és egyéb neologizmus született, amelyekkel igyekeztek kiszorítani a szláv eredetű szavakat, elsősorban a polonizmusokat.

1944 és 1990 között Litvánia a Szovjetunió része volt. Zigmás Zinkevičius litván nyelvtörténész ezt az időszakot a kétnyelvűség terminussal jellemzi. (Zinkevičius 1994: 148-167)<sup>1</sup>. A szovjet vezetés az oroszokon kívül az összes nemzeti nyelv használati körét igyekezett szűkíteni, míg az orosz nyelv pozícióit tudatosan erősítette az élet minden területén (Zinkevičius 1994: 150-151). Mesterséges módon kedvező feltételeket teremtettek az orosz nyelv számára (Zinkevičius 1994: 151-155). Azonban a többi szovjetköztársaságtól (pl. Azerbajdzsán, Üzbegisztán) eltérően Litvániában nem próbálták meg felváltani a régi (ebben az esetben latin) ábécét a cirillel, minden valószínűség szerint azért, mert ezzel a próbálkozással a cári Oroszország a XIX. században már egyszer kudarcot vallott (Zinkevičius 1994: 151).

Az oroszosítást, akárcsak az egész Szovjetunióban, a kétnyelvűség dicsőítése mellett hajtották végre. A kétnyelvűeket „teljes értékű személyiségeknek” kezdték nevezni. Speciális munkacsoportokat hoztak létre „a kétnyelvűség problémáinak” kutatására (Zinkevičius 1994: 152). Propagálták a vegyes házasságokat, a „Tatyjánák és Vytautasok” házasságait (Zinkevičius 1994: 153). Ahogy Zinkevičius konstatálja, Litvánia kétnyelvű lett: a statisztikai adatok szerint a nyolcvanas évek végén a fiatalok (16-25 évesek) 90%-a folyékonyan beszélt oroszul (Vilniusban 95% körül) (Zinkevičius 1994: 153-154). Zinkevičius szerint a hivatalos kétnyelvűséget szép csendben fordították át orosz egynyelvűségbe, Litvániában az orosz fő-, a litván pedig másodlagos nyelv lett (Zinkevičius 1994: 152). Zinkevičius hasonlatával élve, a litván nyelv „Hamupipőke helyén találta magát” (Zinkevičius 1994: 156).

Az orosz nyelv hatása a litván nyelv rendszerének minden szintjén megjelent, a fonetikában, az alaktanban, a szókincsben és a mondatban is. Természetesen a szókészletben volt a leginkább érezhető. Az élet minden területéről sok orosz szó került a litvánba.

Azonban nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az írott nyelvben mindezek a jelenségek nem tükröződtek, mivel a szerkesztők megtisztították tőlük az írott szövegeket (Zinkevičius 1994: 158, 165).

A fentiek alapján a korszak nyelvi helyzetét ambilingvizmusként lehet jellemezni, mivel az emberek többsége mindkét nyelvnek birtokában volt, és mindkét nyelvet használta az élet

---

szinte minden területén. A szovjet vezetés célja az volt, hogy ne csak az emelkedett funkciókban, hanem a mindennapi érintkezésben is elterjessze az orosz nyelvet.

### 3. A szlavizmusok szociolingvisztikai szerepe a mai litván nyelvben

A Szovjetunióból való 1990-es kiválás után természetesen nyelvi szempontból is visszarendezés kezdődött. Ami a mai helyzetet illeti, azt lehet mondani, hogy sok russzicizmus megmaradt. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a korábbi korszakokban sok fehérorosz és lengyel jövevényszó került a litván nyelvbe, amelyek 1918 után a nyelvművelés szempontjából nemkívánatosak lettek, de megmaradtak a nyelvjáráásokban, a népnyelvben és a mindennapi érintkezésben. Véleményem szerint ezek a szavak – mivel egymástól való elkülönítésük időnként még a nyelvészeknek is problémákat okoz – a beszélők tudatában összemosódtak, összekeveredtek a szovjet korszakban kölcsönzött russzicizmusokkal, és együtt a litván nyelv „szláv rétegét” alkotják, amely alacsony presztízzsel rendelkezik, és amelyet a nyelvművelés tüzzel-vassal üldöz.

Ide tartoznak olyan nem szláv eredetű szavak is, amelyek valamelyik szláv nyelv közvetítésével kerültek a litvánba. Viszont azok a szláv eredetű szavak nem tartoznak ide, amelyek jóval korábban, még a középkor folyamán kerültek a litván nyelvbe, meggyökeresedtek, és nincs is litván megfelelőjük.

Tehát felállíthatunk olyan litván és szláv eredetű szavakból álló szópárokat, amelyeknek mindkét tagja azonos jelentésű, azonban a szláv eredetű szó alacsonyabb presztízsű, mint a litván, és kizárólag a beszélt nyelvben, informális szituációkban használatos, pl. *slojkas-stiklainis* ‘befőttesüveg’, *bačka-statinė* ‘hordó’, *čėmodanas-lagaminas* ‘bőrönd’, *daleiskim-tarkim* ‘tegyük fel, mondjuk’ (féltükörszó). Az ilyen szópárokból a litván szó általában a litván nyelvújítás alkotása, amely nem gyökeresedett meg az informális nyelvhasználatban, a vernakuláris litvánban. Ezt a nyelvváltozatot „népi” stílusváltozatnak vagy regiszternek is hívhatjuk. Ezeknek a szavaknak a használata nem függ a társadalmi hovatartozástól: az értelmiségiek szintén ezeket használják informális szituációkban. Legfeljebb előfordul, hogy a kevésbé iskolázott beszélők néha egyáltalán nem ismerik és nem értik a formális, litván eredetű megfelelőiket. (Hasonló a helyzet a magyarban egyes germanizmusok esetében: bár az éttermi étlapon *burgonya* szerepel, a búzadara csomagolásán pedig az, hogy *búzadara*, otthon mindenki *krumplit* és *tejbegrízt* eszik. A magyar nyelvben található számos germanizmus szintén egy korábbi kétnyelvű állapot eredménye.)

Mint már említettem, a szovjet időszakban a szerkesztők megtisztították az írott szövegeket a „barbarizmusoktól”, ahogy más elemektől is, amelyek nem voltak összhangban az irodalmi nyelv normáival. Azonban napjainkban ez már változóban van. Rita Miliūnaitė felhívja rá a figyelmet, hogy a különböző nyelvváltozatok (köznyelv, nyelvjáráások, szleng stb.) közeledésével elmosódnak a határok az egyes funkcionális stílusok között. Különösen igaz ez a publicisztikai stílusra, amelyben egyre több beszélt nyelvi elem, köztük barbarizmus jelenik meg (Miliūnaitė 2009: 64, 66). (Mellesleg az egész világon hasonló folyamatok zajlanak a publicisztikában. [Miliūnaitė 2009: 65])

### 4. Korpusz, módszerek

Ettől a folyamattól eltekintve a „barbarizmusok” legnagyobb számban mégis a beszélt nyelvben találhatók meg. Azonban érdemes figyelmet fordítani az internetes írott szövegekre is, amelyek közel állnak a szóbeliséghez.

Az volt a feltételezésem, hogy az internetes fórumok nyelve a beszélt nyelvhez való közelsége miatt nagy számban tartalmaz russzicizmusokat. Megvizsgáltam litván internetes fórumok szövegeit, a továbbiakban pedig osztályozni fogom a korpuszban talált lexikai russzicizmusokat, amelyeket a litván nyelvben való adaptációjuk során végbement fonológiai, morfológiai és szemantikai változások figyelembevételével elemeztem. Elemeztem a russzicizmusok szófajok szerinti megoszlását és a különböző nyelvváltozatokból (irodalmi nyelv, szleng és beszélt nyelv) származó russzicizmusok arányát.

A korpusz három internetes fórum kb. 1000-1000 hozzászólásából áll. Ezek általában 1-2 mondat hosszúságúak, az is előfordul, hogy csak 1-2 szóból állnak, de lehetnek egészen hosszúak, 15-20 mondatosak, vagy akár hosszabbak is. (Az élőbeszédhez való közelség miatt jellemzőek a rendkívül hosszú mondatok is, amikor több mondatnyi mondanivalót kapcsolnak össze egy mondattá.) Igyekeztem olyan témákat választani, amelyek nem túl specifikusak, hogy ne legyen egyoldalú a hozzászólások szókincse.

Azokat a lexémákat tekintetem russzicizmusoknak, amelyek az orosz nyelvből származnak, orosz eredetű morfémákat tartalmaznak, vagy amelyeknek a hangalakjára hatott az orosz nyelv, és amelyeket a Litván Nagyszótár (*Lietuvių kalbos žodynas*, [www.lkz.lt](http://www.lkz.lt)) vagy a Litván Nyelvi Bizottság Konzultációs Bankjában (Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Konsultacijų bankas: <http://www.vlkk.lt/lit/konsultacijos/paieska.html>) „nemkívánatosnak” minősít.

A korpuszban több alkalommal is meg lehet figyelni kódváltást: a hozzászólások szerzői teljes szókapcsolatokat vagy mondatokat oroszul írnak. Véleményem szerint ez a jelenség túlmutat a lexikai russzicizmusokon. Azokat a lexémákat tekintetem lexikai russzicizmusnak, amelyek illeszkednek a litván nyelv grammatikai rendszeréhez vagy litván nyelvű mondatokba ékelődnek.

A russzicizmusok értelmezésénél felhasználtam a A Vilniusi Egyetem Litván Szlengadatbázisát ([http://www.flf.vu.lt/assets/files/istekliai/lietuviu\\_zargono\\_baze.pdf](http://www.flf.vu.lt/assets/files/istekliai/lietuviu_zargono_baze.pdf)), valamint más internetes szójegyzékeket és szlengszótárakat is.

## 5. Eredmények

Körülbelül 270 lexémát találtam, amelyek egy-két kivételtől eltekintve nem szerepelnek semmilyen litván szótárban, közel 50%-uk pedig még az internetes Litván Szlengadatbázisban sem. Ez alátámasztja azt a feltételezést, hogy az internetes fórumokon a beszélt nyelvhez hasonlóan nagy számban fordulnak elő russzicizmusok.

### 5.1 A különböző nyelvváltozatokból származó lexémák aránya

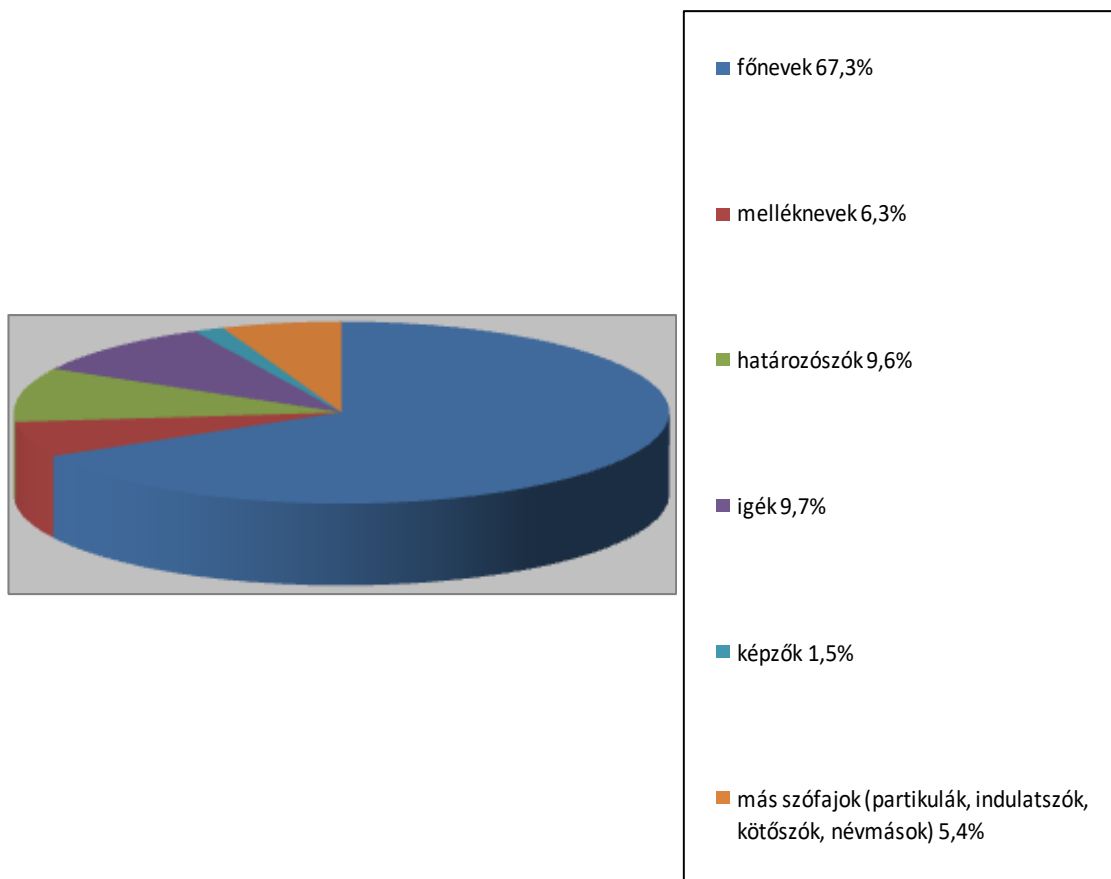
A korpuszban talált russzicizmusok több, mint egyharmada (40,9%) az orosz szlengből vagy beszélt nyelvből származik. Azonban meg kell jegyezni, hogy az összes többi szónak és morfémának is szlenges vagy beszélt nyelvi árnyalata van a litván nyelvben, ami éppen azzal magyarázható, hogy az orosz nyelvi kölcsönzések a nem normatív nyelvhasználatra jellemzők.

## 5.2 A russzicizmusok szófaj szerinti megoszlása

William Dwight Whitney már 1881-ben megállapította, hogy a kölcsönszavak között legnagyobb számban főnevek találhatók, utánuk következnek a többi szófaj, a legritkább pedig képzők, ragok és fonémák kölcsönzése (idézi Haugen 1950: 224). Ez azzal magyarázható, hogy ezek az elemek kapcsolódnak a legszorosabban a nyelv grammatikai rendszeréhez. A vizsgált korpuszban hasonló szituációt regisztrálhatunk:

Figyelmet érdemel a határozószók jelentős aránya; ez részben azzal magyarázható, hogy káromkodások, trágár kifejezések nagy része ehhez a szófajhoz tartozik.

### 1. táblázat: A russzicizmusok szófaj szerinti megoszlása



## 5.3 Kölcsönszavak

### Nemzetközi szavak

A korpuszban előfordulnak olyan szavak is, amelyek minden valószínűség szerint valamelyik nyugat-európai nyelvből (leggyakrabban a franciából) kerültek a litvánba az orosz közvetítésével. Ezekkel a szavakkal nem foglalkoztam, mivel nem lehetünk mindig teljességgel biztosak abban, hogy valóban az orosz nyelvből kölcsönözték őket; megtalálhatók a litván szótárakban, és szociolingvisztikai szempontból semlegesek. Ilyen szavak pl.:

*kanistras* ('marmonkanna'),  
*košmaras* ('rémálom'),  
*maršrutas* ('útvonal'),  
*melioracija* ('melioráció, talajjavítás').

### Morfológiai változások

A legérdekesebb jelenség a semleges nemű főnevek viselkedése, mivel a litván nyelvben nincs semleges nem. A korpuszban 4 ilyen szót találtam. Közülük az egyik nőnemű végződést kapott (*diela*←*дело*) a szó orosz kiejtése alapján, a többi három pedig hímneműt, valószínűleg a hímnemű és semleges nemű főnevek ragozásának hasonlósága, vagyis morfológiai jegyek alapján (*lekalas*←*лекало*, 'idomvonalzó' *pachmielas*←*пыхмелье*, 'másnaposság' *savmestitelstvas*←*совместительство* 'több állás betöltése').

### Szemantikai változások

A korpuszban található egyes orosz kölcsönszavak nem abban az értelemben használatosak, mint az orosz nyelvben. A *po feni* 'mindegy' esetében valószínűleg hasonló hangzású szókapcsolatok összetévesztésével állunk szemben: *no fene* 'tolvajnyelven' [*феня*: 'tolvajnyelv'] и *no fuzy* 'mindegy'. A *baksas* 'gazdag ember' szó, amelynek közvetlen forrása az orosz *баксы* 'dollár, pénz' (a végső forrás természetesen az angol nyelv) szinekdochés, míg a *gruzas* 'bánat, elkeseredés', amely talán az orosz *груз* 'teher' szóból származik, metaforikus jelentésátvitel.

### Hibridek, kontamináció

Különleges csoportot képeznek azok a szavak, amelyekben a litván tőhöz orosz képző járul, vagy orosz tőhöz litván képző:

- *dusliarkė*←*duslintuvas* 'hangfogó, hangtompító'+*-ярка*,
- *kramtoškė*←*kramtomoji* (*guma*) 'rágógumi'+*-ошка*,
- *siaubiakas* 'horrorfilm'←*siaubo* (*filmas*)+*-як*,
- *sabakėnas* 'kutya'←*собака*+*-ėnas*,
- *trilitriakas* 'háromliteres befőttesüveg'←*trilitris* 'háromliteres' + *-як*

Különösen érdekes, hogy ezek a képzett szavak nem követnek orosz mintákat – hiszen a *глушитель* és *жвачка* szavakban nincs *-ярка* és *-ошка* képző. Mindezekben az esetekben a képzők nem par excellence szóképző funkciót töltenek be, hanem – akárcsak a kicsinyítő képzők – valamiféle stilisztikai árnyalatot kölcsönöznek a szavaknak, ebben az esetben ezt talán tréfásnak, komikusnak lehetne nevezni.

Az *urlaganas* szó minden bizonnyal az orosz *урла* 'huligánok' és a litván *chuliganas* 'huligán' szavak kontaminációja, a jelentése pedig ugyanaz, mint a *chuliganas*-é. A *pakol/pakol kas* 'egyelőre' határozószó pedig valószínűleg az orosz *нока* és a litván *kol kas* kontaminációja. (Mindegyiknek azonos a jelentése.)

Található a korpuszban egy összetett szó, amely orosz és litván összetételi tagból áll: *pachmiendienis* ‘olyan nap, amikor az ember másnapos’ ← *нохмелье* ‘másnaposság’ + *diena* ‘nap’.

### Egyéb megjegyzések

A hozzászólások szerzői sok esetben idézőjelbe teszik a russzicizmusokat, pl.:

- „*atkazas*“ (*отказ* ‘elutasítás’),
- „*benzopila Družba*” (*бензопила Дружба* ‘Druzsba láncfűrész’),
- „*briedas*“ (*бред* ‘lázálom, agyrém’),
- „*kalgotkiës*” (*колготки* ‘harisnyanadrág’),
- „*pachmielas*” (*нохмелье* ‘másnaposság’),
- „*pozoras*” (*позор* ‘szégyen’),
- „*pričūdas*” (*пручудо* ‘különcség, szeszély’).

Ez valószínűleg azt mutatja, hogy ők maguk is érzik, hogy ezek a szavak „idegen testek”, nem litvánok vagy nem helyesek.

### 5.4 Fonetikai russzicizmusok

A korpuszban található egyes litván szavak orosz megfelelőik hatására megváltoztatták hangalakjukat, pl.:

- *автобус* → *avtobusas* (↔ *autobusas*),
- *колега* → *kalięga* (↔ *kolega*),
- *коридор* → *karidorius* (↔ *koridorius*),
- *когорта* → *kogorta* (↔ *kohorta*),
- *запломбовать* → *užplambuoti* (↔ *užplombuoti*).

Még tipikus orosz hiperkorrekcióval is találkozhatunk: *agitacinė kompanija* (‘agitációs kampány’), *holiucinacija* (‘hallucináció’).

### 5.5 Tükörjelentések, jelentésbeli tükörszavak

Több jelentésbeli tükörszó is található a korpuszban:

- *bananas* ← *банан* ‘banán’ [‘gumibot’],
- *ožys* ← *козлик* ‘kecske’ [‘ГАЗ-69 típusú terepjáró’],
- *taškas* ← *точка* ‘pont’ [‘olyan pont, ahol alkoholt árusítanak’],
- *ūsai* (*troleibuso*) ← *усы* (*троллейбуса*) ‘a trolibusz bajsza’ [‘rudas áramszedő’],
- *zuikutis* ← *заяц* ‘nyúl’ [‘potyautas, lógós (tömegközlekedésben)’],
- *bordiuras* ← *бордюр* ‘bordűr, szegély’ [‘járda’].

### 5.6 Tükörfordítások

Valódi tükörfordítás nem sok volt a korpuszban:

- *išsireikšti* ← *высказаться* ‘nyilatkozik, állást foglal’,
- *neužilgo* ← *ор. незадолго, lengy. niezadługo* ‘nemsokára’,
- *pasėka* ← *последствие* ‘következmény’,
- *prieštankinė* (*mina*) ← *противотанковая* (*мина*) ‘páncéltörő akna’.

## 6. Következtetések

A fentiek alapján meg lehet állapítani, hogy a litván internetes fórumok nyelvében nagyszámú lexikai russzicizmus található. Úgy tűnik, maguk a beszélők is érzik ezeknek a szavaknak az idegenségét és „helytelenségét”, ezért időnként idézőjelbe teszik őket.

Ezek a russzicizmusok majdnem mind valódi kölcsönszavak, tükörszó (valódi és jelentésbeli) csak néhány volt. Az általam vizsgált korpuszban található kölcsönszavak nagy részét (körülbelül kétharmadát), ahogy ez lenni szokott, főnevek teszik ki, de meglehetősen jelentős a határozószók aránya is (mivel ide tartozik a káromkodások nagy része), valamint több képzőt is találhatunk, ami valószínűleg a litván és a szláv nyelvek strukturális hasonlóságával és hosszas egymás mellett élésével magyarázható (már a XIX. században felbukkantak a litván nyelvben a szláv nyelvekből kölcsönzött képzők). Szintén találhatunk fonetikai russzicizmusokat, vagyis olyan szavakat, amelyeknek a hangalakjára hatottak orosz megfelelőik. A morfológiai változásokkal kapcsolatban, amelyek a litván nyelvbe kerültek orosz szavakra jellemzőek, érdemes megfigyelni, hogy a semleges nemű főnevek az esetek többségében hímnemű végződést kapnak (mivel a litvánban nincsen semleges nem).

A lexikai russzicizmusok jelentős része (körülbelül egyharmada) az orosz szlengből vagy beszélt nyelvből származik. A russzicizmusok nagy része a mindennapi élettel kapcsolatos; sok közöttük a használati tárgyakat jelentő szó. Szintén nagy számban fordulnak elő káromkodások. Mindez arról tanúskodik, hogy a russzicizmusok az orosz nyelvben a „közönséges”, informális stílusra jellemzőek.

### Források:

*Supermama* (<http://www.supermama.lt/forumas/>),

*Bitėplius* (<http://www.biteplius.lt/lt/2navi.klubai>)

*Zebra* (<http://www.zebra.lt/forum/index.php?sid=9f42ccae6f73a05498419c949eb393fe>).

### Irodalom

Haugen, Einar 1950: The Analysis of linguistic borrowing. In: *Language*, XXVI, 210-231.

Miliūnaitė, Rita 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*. (A mai litván nyelv használati variánsai), Vilnius: LKI.

Zinkevičius, Zigmas 1994: *Lietuvių kalbos istorija* (A litván nyelv története). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, t. 6., *Lietuvių kalba naujaisiais laikais* (A litván nyelv a legújabb időkben).

Eötvös Loránd Tudományegyetem  
tolgyesib@gmail.com